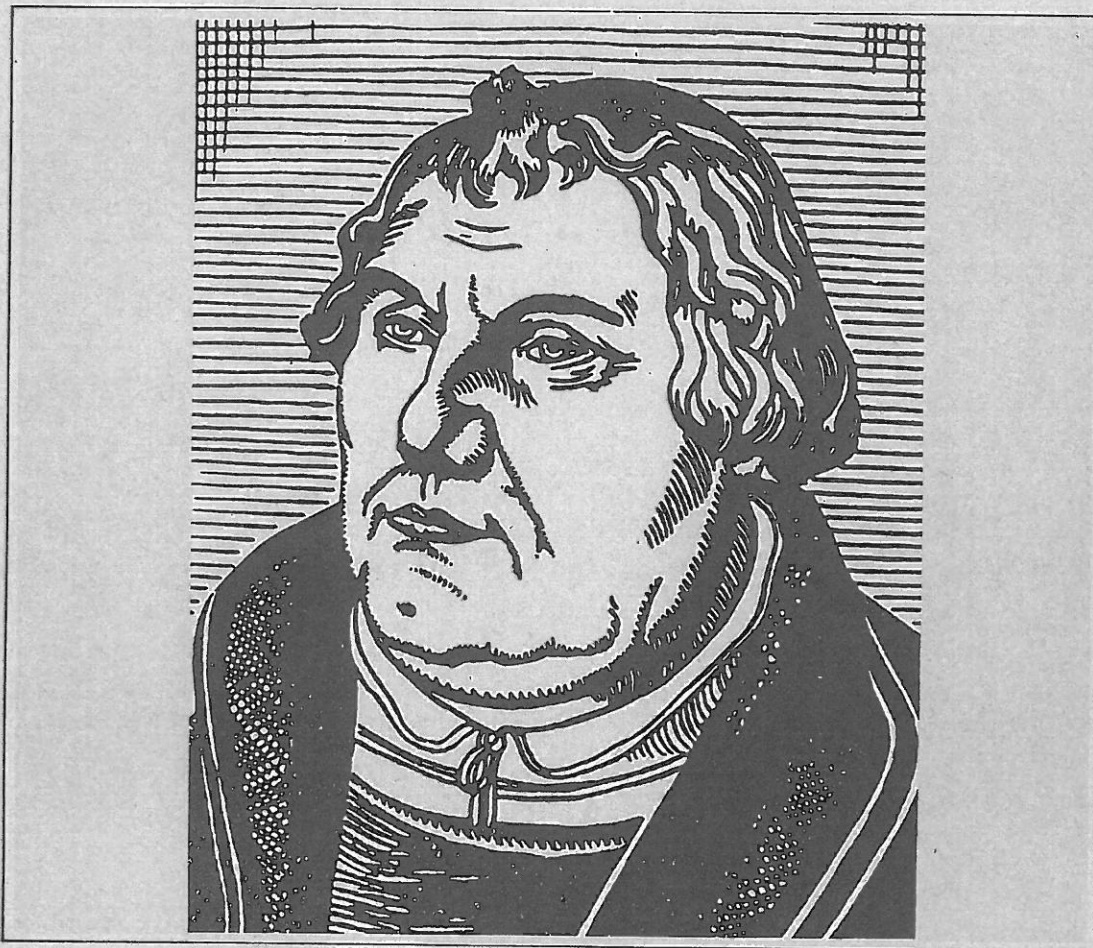

MET ANDERE WOORDEN

kwartaalblad over bijbelwerk

1e jaargang nr. 3 augustus 1982



Vertalen in
de tijd van
de Reformatie
Pag.3

Neerlandici
geweten van
de vertalers
Pag.5

't 'Skandalon'
blijft bestaan
in omgangstaal
Pag.14

AL DOENDE LEREN

Wie meent te weten wat dynamisch-equivalent vertalen is en daarbij afgaat op de vertaling van het nieuwe testament in omgangstaal 'Groot Nieuws voor U' of zelfs de Engelse Good News Bible, werkt alweer met achterhaalde kennis.

Dat blijkt uit de zojuist verschenen bijbel in de Duitse omgangstaal (pagina 9). Dat zal volgend jaar nog duidelijker blijken uit de 'Groot Nieuws Bijbel'.

Tijdens het vertalen van het oude testament hebben de vertalers al doende heel veel geleerd.

Het oude testament bevat veel meer verschillen in stijl en vorm dan het nieuwe testament. Het bevat ook veel beeldender taal.

In eerste instantie werd geprobeerd die typisch Hebreeuwse beelden in woorden uit te leggen. Dat leidde tot een wel getrouwe, maar toch ook woordenrijke en omslachtige vertaling. Het is de verdienste van de neerlandicus Tineke van der Weiden (pagina 5) dat ze er steeds weer bij de vertalers op aandrang beeldende taal ook beeldend te vertalen.

Uit de voorbeelden in dit nummer kan u duidelijk worden hoezeer de vertaling daardoor gewonnen heeft aan kracht.

In dit nummer beginnen we ook een nieuwe serie artikelen.

Dr. E.W. Tuinstra schrijft over 'Bijbelvertalen in de tijd van de Reformatie'. Zijn eerste artikel is gewijd aan het vertaalwerk van Luther.

COLOFON

MET ANDERE WOORDEN is een kwartaaluitgave van het Nederlands Bijbelgenootschap, postbus 620, 2003 RP Haarlem, telefoon: 023 - 25 95 01. En van het Belgisch Bijbelgenootschap, Dautzenbergstraat 36, 1050 Brussel, telefoon: 02 - 640 11 12 of 640 15 75.

MET ANDERE WOORDEN wordt gratis toegezonden aan hen die geïnteresseerd zijn in het vertalen en doorgeven van de bijbel.

REDACTIE: ds. W. van Galen, dr. E.W. Tuinstra en Jan J. van Capelleveen (eindredacteur).

REDACTIERAAD: ds. R. Catinus, drs. M.E. Duyverman, drs. A.M.G. van den Ende, A.W.G. Jaakke, G.J. Marseille en R. Noorda.

ADRESWIJZIGINGEN: Zenden aan het Nederlands Bijbelgenootschap, postbus 620, 2003 RP Haarlem, of opgeven aan het postkantoor. Op het PTT-formulier aankruisen: NBG. De wijziging wordt dan automatisch aan ons doorgegeven.

GIFTEN voor het werk van het Nederlands Bijbelgenootschap in binnen- en buitenland, en bijdragen ter bestrijding van de onkosten voor dit blad kunnen gestort worden op giro 1 60 20 van het NBG te Haarlem met vermelding 'gift' of 'MET ANDERE WOORDEN'.

BIJBELVERTALEN IN DE REFORMATIE (1)

door dr. E.W. Tuinstra

In de Hervormingstijd is de bijbel herontdekt. Zo heb ik het op de lagere school geleerd. Dat is natuurlijk wel wat bijgeschaafd. Later. Maar iets van zo'n beeld blijft toch altijd bij je hangen.¹⁾

Het was dus een onjuist beeld. De 12-jarige Luther zal in Maagdenburg beslist in aanraking met de bijbel gekomen zijn. Daar kreeg hij immers les van de Broeders des Gemenen Levens en juist de Moderne Devotie heeft zich op de verspreiding van de bijbelgeschriften in de volkstaal toegelegd. "Het zou al een wonder zijn," schrijft W.J. Kooiman in 'Luther en de bijbel', "als hij hier niet eens een complete bijbel had gezien."

Bij het leesonderwijs werd vanouds een psalter gebruikt, dus al in de tijd vóór de Moderne Devotie. Maar de beweging van Geert Groote heeft deze oude traditie nieuw leven ingeblazen. Tijdens de vasten werden in Windesheim dagelijks de zeven boetepsalmen gelezen.

Geert Groote's vriend, Joan Cele - in 1375 rector geworden van de Stadsschool in Zwolle - nam daar bijbelstudie in het leerplan op. Dat was wel iets anders dan de Tien Geboden en het Onze Vader waar men het tot dan mee gedaan had.

In die zin heeft de Moderne Devotie haar bijdrage geleverd aan het rijp maken van de tijd voor een kerkhervorming: door haar aandacht voor de bijbel en haar streven om die bij-

bel in de volkstaal onder de mensen te brengen. Al kwamen de handschriften en vroege drukken eigenlijk alleen in handen van bevoorrechte groepen, kloosterbewoners en welgestelde burgers, en al vonden de vertalingen ook steeds uit het Latijn plaats.

Zo zal de school in Maagdenburg de jonge Maarten Luther in veel hebben ingeleid. Toch ontwikkelt zich later bij hem een heel ander omgaan met de tekst en taal dan wij van de middeleeuwse broeders kennen.

Allereerst maakt hij zich meester van de grondtalen, hoewel hij zich nooit als hebraïcus of graecist voordoet en vaak de hulp van Aurogallus voor het Hebreeuws of Melanchthon voor het Grieks heeft ingeroepen.

Hij heeft dankbaar gebruik gemaakt van de grammatica van Johannes Reuchlin. Ook was het sinds het begin van de zestiende

eeuw niet zo moeilijk meer om een in Duitsland of Italië gedrukte Hebreeuwse bijbel te bemachtigen.

Luthers eerste poging tot bijbelvertalen is een vertaling uit het Hebreeuws van de zeven boetepsalmen. Reuchlin had deze zeven psalmen (6,32,38,51,102,130 en 143) in 1512 in het Hebreeuws uitgegeven; in 1517 heeft Luther ze vertaald.

Ze waren hem dus bekend en ze waren hem lief, deze psalmen en hij heeft zich maar met moeite van de Latijnse tekst kunnen losmaken. Koolman zegt dat deze eerste publicatie van Luther in het Duits nog is geschreven in stroeve stijl, met uitgesproken latinismen in de zinsbouw.

Luther maakt dan dankbaar gebruik van de hulpmiddelen die de humanisten hem bieden: woordenboek en grammatica van Reuchlin, tekstuitgave van het nieuwe testament van Erasmus, de kritische aantekeningen van Laurentius Valla.

Hij stuit op eigenaardige constructies in de grondtalen en doet voorstellen tot verheldering van duistere teksten.

Van de Hebreeuwse taal zegt Luther: "Zij heeft haar eigen kleur, zij is de allerbeste en het rijkst in woorden." Hij gaat terug naar de grondtalen (ad fontes). Toch gaat het hem niet om de woorden, maar om het Woord. Hij wil de letterlijke betekenis en het geestelijk verstaan niet uit elkaar halen, want de bijbel heeft slechts één zin.

En Luther wil die bijbel in de handen van zijn eigen volk in hun eigen taal. Dat was weliswaar niet verboden, maar van kerkelijke zijde was men toch niet enthousiast. "Het is gevaarlijk om kinderen het mes in de handen te geven om ze hun eigen brood te laten snijden," zo werd er gezegd. De gewone man en

vrouw kunnen daar niet oordeelkundig mee omgaan. 2)

De middeleeuwse vertalingen van de Latijnse tekst zijn, uit ontzag voor de heilige tekst, dan ook typische woord-voor-woord vertalingen. De humanisten volgden in hun vertaling het origineel eveneens meestal woord voor woord.

Luther heeft zich daarvan allengs losgemaakt. Hij wilde geen gevangene van de letter van de tekst zijn. Hij wil de geest van de auteur zo overbrengen dat de mensen hier en nu worden aangesproken. Ze moeten Gods Woord lezen "als ware het gisteren geschreven".

Luther wil geen 'Buchstablist' zijn. Duidelijk heeft hij zijn vertaalmethode verdedigd in zijn 'Zendbrief over het vertalen'. Hij wil ook niet al te vrij met een tekst omspringen.

Waar het er op aankomt, heeft hij letterlijk vertaald, b.v. in Johannes 6:27 waar Jezus zegt, en nu volgen wij Luthers vertaling: "Diesen hat Gott der Vater versiegelt. Da wäre wohl Deutsch gewesen: Diesen hat Gott der Vater gezeichnet, oder, diesen meiner Gott der Vater. Aber ich habe eher wollen der deutschen Sprache Abbruch tun, dess von dem Wort weichen, Ach, es dolmetschen ist keineswegs eine jeglichen Kunst, wie die tollen Heiligen meinen; es gehöret dazu ein recht, fromm, treu, fleissig, furchtsam, christlich, gelehret, erfahren, geübet Herz."

1) Een feit is dat tussen 1457 en 1517 in Europa niet minder dan vierhonderd bijbelvertalingen uitgegeven werden.

HET GEWETEN VAN DE VERTALERS

Het vertalen van de bijbel is door de eeuwen heen altijd gezien als het werk van theologen, mensen die doorkneed zijn in de fijne kneepjes van het Hebreeuws, Aramees en Grieks. Er werd eigenlijk zelden of nooit gevraagd of ze even doorkneed waren in het schrijven van de Nederlandse taal. Het waren immers erudiete mensen, mannen van het woord! Zo iets vroeg je niet.

Maar zo iets vroeg het bestuur van het Nederlands Bijbelgenootschap wel, toen in 1927 een begin gemaakt zou worden met een nieuwe vertaling voor protestants Nederland. Het besloot om zowel in de commissie voor de vertaling van het oude als in die voor het nieuwe testament een taaladviseur te benoemen.

Door een merkwaardig misverstand is dat toen voor het nieuwe testament niet gelukt. Uitgenodigd zou worden de taalkundige Aalders. Maar door een fout - de voorletters werden verwisseld - werd als lid van de commissie de theoloog prof. dr. W.J. Aalders gevraagd. Toen de verkeerde Aalders opdook, durfde niemand tegen hem te zeggen dat ze niet hem wilden hebben maar de andere Aalders. "Ach," zei men, "hij heeft ook een goede hand van schrijven, laten we het maar zo laten."

Tegen de bedoeling van het bestuur van het NBG is de Vertaling-1951 van het nieuwe testament tot stand gekomen zonder de hulp van een neerlandicus.

In de vertaalcommissie van het oude testament werd wel een neerlandicus benoemd, prof. dr. W.A.P. Smit. En toen de tijd begon te dringen werden naast hem nog prof. dr. P. Minderaa en dr. J. Haantjes benoemd. De laatste trok zich al snel terug en zijn plaats werd ingenomen door prof. dr. G. Kuiper.

Wie een onderzoek wil instellen naar de invloed van zo'n taaladviseur behoeft maar het Nederlands van het oude testament in de Vertaling-1951 te vergelijken met dat van het nieuwe testament. De zinnen in het oude testament lopen vloeiender en zijn beslist minder woordenrijk en zeker iets puntiger en begrijpelijker dan die in het nieuwe testament.

Toen het Nederlands Bijbelgenootschap en de Katholieke Bijbelstichting besloten het nieuwe testament in omgangstaal te vertalen, werd de vertaler A.W.G. Jaakke van meet af aan geassisteerd door de taalkundige Kees Fens. Toch was er een verschil. Jaakke werd voor dat werk vrijgesteld; Fens moest het in zijn vrije tijd erbij doen.

Pas toen besloten werd ook het oude testament in omgangstaal te vertalen, kreeg de neerlandicus zijn geheel eigen plaats in het vertaalteam. Er werden drie vertalers aangesteld plus de neerlandicus

dicus Mieke van Straten, die in 1977 omkwam in Lapland. Zij werd opgevolgd door Tineke van der Weiden.

Voor al de laatste heeft grote invloed gehad op de tekst. Terwijl Mieke van Straten gereformeerd was, van kind af aan de bijbel had horen lezen en later veel zelf had gelezen, was Tineke van der Weiden van rooms-katholieke huize. Ze was niet onbekend met de bijbel, maar dat boek had in haar leven toch niet zo'n invloedrijke rol gespeeld.

Dat bleek al op het eerste ogenblik toen ze getest werd of ze geschikt was voor dit moeilijke werk. Ze kreeg het eerste hoofdstuk van Ruth onder ogen, zoals het door de theoloog-vertaler was overgezet. Ze las de tekst een paar keer door en riep toen uit: "Onkerkelijken snappen hier niets van, want ik snap er niets van."

Uit het gesprek dat volgde werd al snel duidelijk dat zij de naam Moab las als de naam van een persoon, terwijl het in het verhaal gaat over het land Moab.

Toen haar dat werd uitgelegd, antwoordde ze: "Zeg dat dan ook." In de jaren die volgden zou ze die uitroep nog ontelbare malen herhalen.

"Mijn probleem was," vertelde ze me, "dat de inhoud van een groot deel van het oude testament voor mij totaal onbekend was. Waar anderen aan een half woord genoeg hadden, moest mij worden uitgelegd wat de vertalers bedoelden. Een van de vertalers riep wel eens vermoeid uit: "Jij begrijpt ook nooit iets." Maar haar antwoord luidde dan stevast: "Daarvoor ben ik opgeleid, om altijd weer te vragen: Wat bedoel je nu precies."

Een ander probleem dat door haar aan het licht kwam, was dat er voor haar taak eigenlijk geen vuistregels waren opgesteld. De beide bijbelgenootschappen hadden wel bepaald dat een neerlandicus de vertalers zou begeleiden, maar ze hadden niet omschreven hoe dat moest gebeuren.

Mevrouw Van der Weiden stelde zich eerst bescheiden op. De vertalers hadden hun stijl en

JEREMIA 2:26-28 (oude versie)

'Zoals een dief die betrapt wordt, zich schaamt
zo schaamt zich het volk van Israël,
hun koningen en hun adel,
hun priesters en profeten.

Ze vereren een stuk hout met de woorden: U bent mijn vader,
en een steen door te zeggen: U bent mijn moeder!
Jullie hebben mij de rug toegekeerd, kijken me met de nek aan.
Maar als er ellende komt, roepen jullie: Kom ons te hulp!
Waar zijn jullie goden die je zelf hebt gemaakt?
Laten zij jullie komen helpen als het je slecht gaat.'

zij ging daarin mee. Door haar kritische vragen begonnen ze allerlei dingen uit te leggen. Zo stuitte ze op het beeld: 'Ze spannen de tong als een leugenboog' en vertaalden dat omslachtig met: 'Ze lo-gen en bedrogen en troffen de men-sen die...' Ze gingen het beeld uiteenrafelen en daardoor ging de kracht van het Hebreeuws in de vertaling verloren.

Je zou zo'n beeld als 'De tong is de leugenboog' kunnen vertalen met 'Leugen en bedrog heersen alom'. Iets dergelijks wordt bedoeld. Maar voor Tineke van der Weiden is dat geen echte dynamisch-gelijkwaardige vertaling. Het is niet beeldend ge-noeg en staat daarom te ver af van het oorspronkelijke beeld.

Om die kracht terug te krijgen in een vertaling die toch duidelijk is, zocht ze naar een beeldend spreken in plaats van een in woor-den uitleggen. Zo kwam ze tot de vertaling: 'Hun tong is hun boog en hun woorden zijn pijlen'.

Mede daardoor ontdekte ze dat ze niet alleen moest vragen: Wat be-doelen jullie nu eigenlijk?, maar

ook: Wat staat er nu precies in het Hebreeuws? Zij, als neer-landicus, begon op den duur de ver-talers steeds meer met hun neus op het Hebreeuws te drukken, om dan samen met hen naar een beeld in het Nederlands te gaan zoeken dat de kernbetekenis even kort en krachtig tekende.

En langzaam maar zeker gebeurde er iets. De bijbel, een voor haar vrij onbekend boek, begon haar te boei-en. De tekst ging duidelijker spre-ken. Ze zegt nu: "Er zijn heel veel boeken geschreven waarin geen men-sen voorkomen, maar 'types'. Maar de bijbel bevat geen 'types', de bijbel gaat over mensen. En ook in vertalingen moeten dat levende men-sen blijven." Dat leidde tot vrij ingrijpende wijzigingen. Als voor-beeld vindt u elders bij dit arti-kel Jeremia 2:26-29 zoals het oor-spronkelijk vertaald werd door de vertalers en zoals het uiteindelijk verwoord werd onder invloed van deze neerlandicus.

Zo voegde zij vanuit haar eigen vakgebied een heel nieuw element aan het vertalen toe. In de klas had ze zich met haar leerlingen

JEREMIA 2:26-28 (omgangstaal)

'Zoals een betrapte dief te schande staat,
zo staat het volk van Israël te kijk,
hun koningen en de adel,
hun priesters en profeten.
Tot een stuk hout zeggen ze:
U bent mijn vader,
en tot een stuk steen:
Uit u komen wij voort.
Hout en steen zijn jullie goden,
mij keer je de rug toe,
mij kijk je niet aan.
Alleen in ellende roepen jullie:
Waar bent u? Help ons!
Waar blijven dan jullie goden?
Je hebt toch je eigen goden gemaakt?
Laten zij je helpen in je ellende.'

gewijd aan de structuuranalyse van de tekst.

Dat is de methode om 'het leven' in de tekst op het spoor te komen. Daarbij gaat het niet zozeer om stijl en woordkeus, maar vooral om de wijze waarop een tekst is opgebouwd. Om de vraag: Wie spreekt tegen wie? En waarom zó? Waarom wordt dit of dat niet eerder gezegd of waarom driemaal? Wat zijn de verbanden, waar liggen de accenten? Het gaat er dus om de tekst vanuit allerlei hoeken zo te bekijken dat hij zelf tot je gaat spreken. Dat alles behoort tot het vak Nederlands; in dat soort zaken is een vertaler eigenlijk niet opgeleid.

Om te illustreren wat Tineke van der Weiden bedoelt, drukken we hier Exodus 4:24-26 zoals dit gedeelte oorspronkelijk door de vertalers werd vertaald:

Onderweg naar Egypte, op een plaats waar ze de nacht doorbrachten, ontmoette de Heer Mozes en probeerde hem te doden. Toen nam zijn vrouw Sippora een scherpe steen, sneed de voorhuid van haar zoon weg en raakte daarmee de voeten van Mozes aan. Vanwege die besnijdenis zei ze tegen haar man: 'Je bent mijn bloedbruidegom.' Toen liet de Heer hem met rust.

Onder invloed van de neerlandicus werd deze tekst uiteindelijk evenwel als volgt verwoord:

Op weg naar Egypte, toen ze ergens de nacht doorbrachten, probeerde de Heer Mozes te doden. Zijn vrouw Sippora nam snel een scherpe steen, sneed de voorhuid van haar zoon weg en raakte daarmee de geslachts-

delen van Mozes aan. Toen liet de Heer hem met rust. Sippora zei tegen Mozes: 'Alleen door bloed heb ik je als echtgenoot kunnen behouden.'

Naarmate de vertaling vorderde en de vertalers en mevrouw Van der Weiden meer op elkaar raakten ingespeeld, begon er dus iets te veranderen. Omslachtige zinnen werden puntiger; beeldende taal bleef beeldende taal; er werd minder uitgelegd.

Een duidelijk voorbeeld daarvan is Psalm 146:3 en 4. In de eerste versie stond:

Vertrouw niet op machthebbers,
op sterfelijke mensen.
Van hen is geen hulp te verwachten.
Ze sterven en vergaan tot stof,
en al hun plannen vervliegen in rook.

Tineke van der Weiden vond dit zwak. Het laatste beeld was veel te clichématig naar haar zin. Zo werd de tekst uiteindelijk:

Vertrouw niet op machthebbers,
het zijn maar mensen,
zij kunnen je niet redden.
Blaast de mens zijn laatste adem uit
dan wordt hij weer stof,
dan vergaat hij
en met hem zijn plannen.

Zo werd de taalkundig adviseur meer dan een grammaticale verbeteraar, meer dan een zetter van punten en komma's. De neerlandicus werd het geweten van de vertalers. En net als het geweten kan zo'n taaladviseur wel eens lastig zijn, maar het uiteindelijk resultaat is gewetensvoller. En dus betrouwbaarder.

'DIE GUTE NACHRICHT'

Op vrijdag vóór Pinksteren is 'Die Gute Nachricht', de bijbel in de Duitse omgangstaal, in Stuttgart officieel aangeboden. Het is de eerste echt oecumenische bijbelvertaling in Duitsland waaraan theologen van de Evangelische Kerk, de Rooms-Katholieke Kerk en kleinere kerkgemeenschappen samen hebben gewerkt.

In eerste instantie werden 50.000 exemplaren gedrukt, maar op de dag van de verschijning hadden boekhandelaars in Duitsland al 80.000 exemplaren besteld, zodat er hals over kop een tweede druk moest verschijnen. En zo groot bleef de belangstelling dat enkele dagen daarna opdracht werd gegeven voor een derde druk.

Nog geen maand na de verschijning van deze bijbel hadden de twee uitgevers, het Duitse Bijbelgenootschap en het Katholieke Bijbelwerk, al 120.000 exemplaren afgeleverd. Binnenkort zal deze vertaling ook in Zwitserland en Oostenrijk verkrijgbaar zijn en de Bijbelgenootschappen van de Duitse Democratische Republiek (Oost-Duitsland) gaan volgend jaar hun eigen uitgaven drukken.

Voor deze bijbeluitgave is het door de bijbelgenootschappen ontwikkelde dynamisch-equivalente vertaalprincipe gebruikt, dat 'betrouwbaarheid' paart aan verstaanbaarheid.

Maar sinds deze methode zo'n twintig jaar geleden werd ontworpen, hebben de vertalers veel geleerd. Zo zijn ze in de loop der jaren - en dat geldt zowel voor de Duitse als de Nederlandse vertalers - steeds meer aandacht gaan schenken aan de vorm

en de stijl, waarin de diverse bijbeldelen ons in de grondtalen zijn overgeleverd.

De klacht over de Engelse 'Good News Bible' dat die vertaling toch wel wat vlak en weinig beeldend is, geldt voor deze Duitse vertaling allerm minst. Juist vele oudtestamentische gedeelten zijn sterk ritmisch en zeer beeldend vertaald. Als voorbeeld geven we hier Ezechiël 21:14b-16, waar de Heer de profeet opdraagt om de straf over Israël aan te kondigen:

»Das Schwert kommt über euch, das Schwert, es ist bereit, die Klinge blitzt!

¹⁵⁻¹⁶ Zum Schlachten hat man es gewetzt, es funkelt hell, es glänzt und blitzt. Der Waffenschmied hat es geschärft, dem Schlächter gebt es in die Hand!

Enkele verzen later herhaalt de Heer zijn opdracht, Ezechiël moet uitroepen (21:20 en 21):

»Das Schwert verdoppelt seine Wucht, es wirbelt, kreist, die Schläge prasseln; in allen Städten wütet es.

Die Leichen türmen sich empor, den Tapfersten entfällt der Mut. Der Herr hat dieses Schwert geschickt; er hielt es lange wohl verwahrt, für diesen Tag ist es bereit, nun soll es treffen wie der Blitz.

²¹ Auf, Schwert, schlag drein, nach links, nach rechts! Gehorche, wie die Hand dich führt!

Evenals straks het geval zal zijn met de Nederlandse 'Groot Nieuws Bijbel', is ook deze bijbel in de Duitse omgangstaal leverbaar in twee edities, een met de deuterocanonieke boeken en een zonder die boeken. De prijs is zo laag mogelijk gehouden.

'Die Gute Nachricht, die Bibel in heutigem Deutsch' is ook te verkrijgen bij het Nederlands Bijbelgenootschap (zie achterpagina).

PSALM 8 - DRIEMAAL IN OMGANGSTAAL

Een paar opmerkingen naar aanleiding van deze drie vertalingen, waarbij de verschillen in het oog springen. Meteen al bij vers 1 blijkt dat dit vers voor de Engelse omgangstaallezers naar een voetnoot

is verhuisd en daarmee is ook de vertelling veranderd.

Wanneer we de gedeelten waarvan de grondtekst aangevochten wordt, zoals vers 3, buiten beschouwing laten, dan zijn er toch nog opvallende verschillen te bespeuren.

GOOD NEWS BIBLE

God's Glory and Man's Dignity¹

- 8** O LORD, our Lord,
your greatness is seen in all the world!
Your praise reaches up to the heavens;
² it is sung by children and babies.
You are safe and secure from all your enemies;
you stop anyone who opposes you.
- ³ When I look at the sky, which you have made,
at the moon and the stars, which you set in their places—
⁴ what is man, that you think of him;
mere man, that you care for him?
- ⁵ Yet you made him inferior only to yourself;^m
you crowned him with glory and honour.
- ⁶ You appointed him ruler over everything you made;
you placed him over all creation:
⁷ sheep and cattle, and the wild animals too;
⁸ the birds and the fish
and the creatures in the seas.
- ⁹ O LORD, our Lord,
your greatness is seen in all the world!

¹HEBREW TITLE: *A psalm by David.*

GUTE NACHRICHT BIBEL

Gottes Hoheit

und die Würde des Menschen

- 8** Ein Lied Davids, zu begleiten auf gatitischem Instrument.
² Herr, unser Herrscher!
Groß ist dein Ruhm auf der ganzen Erde!
Der Glanz deiner Hoheit überstrahlt den Himmel.
³ Deine Macht ist unermesslich:
aus dem Lob deines geschlagenen Volkes^a
baust du eine Mauer,
an der deine Widersacher und Feinde zu Fall kommen.
⁴ Ich bestaune den Himmel, den du gemacht hast,
Mond und Sterne auf ihren Bahnen:
⁵ Wie klein ist da der Mensch!
Und doch gibst du dich mit ihm ab.
- ⁶ Ja, du hast ihm Macht und Würde verliehen;
es fehlt nicht viel, und er wäre wie du.
⁷ Du hast ihn zum Herrscher gemacht
über deine Geschöpfe,
alles hast du ihm unterstellt:
⁸⁻⁹ die Schafe, Ziegen und Rinder,
das Wild und die Vögel,
die Fische und Ungeheuer im Meer.
¹⁰ Herr, unser Herrscher,
groß ist dein Ruhm auf der ganzen Erde!

In vers 1 hebben de Nederlandse vertalers sjem als het ware 'open-gelaten', de uitlegger kan zelf bepalen hoe hij de naam wil vullen. Eenzelfde terughoudendheid vinden we in vers 6 bij 'elohim waar de Engelse en Duitse versies onbeschoemd 'yourself' en 'du' zetten. Zij betrekken 'elohim direct op God, terwijl het Nederlands met 'een god' de mogelijkheid open laat om in de traditie van de septuaginta en de targum 'elohim als hemelse wezens op te vatten.

Ook dynamisch-equivalente verta-

lingen kunnen tot nogal uiteenlopende resultaten leiden. Een ieder zal zo z'n gedachten hebben bij de Duitse weergave in vers 5 waar de Hebreeuwse werkwoorden zkr en pgd zijn samengevat in 'abgeben mit'.

Omgangstaal-enthousiasten zullen waarschijnlijk nooit iets aan iemands voeten leggen. Maar het is makkelijker op elk van deze vertalingen wat af te dingen dan de volheid van Psalm 8 op hoorders en lezers van nu over te brengen. En om dat laatste gaat het in deze drie versies.

GROOT NIEUWS BIJBEL

God kroont de mens met glorie en eer

Voor de voorzanger.

Op de wijs van het lied uit Gat.

Een psalm uit de bundel van David.

2 Heer, onze Heer,
hoe groot is uw naam
overal op aarde!

U die aan de hemel uw luister spreidt,
3 voor u is de stem van kinderen, van de allerkleinsten,
het bolwerk waarmee u vijanden stuit,
het wapen waarmee u hen doet zwijgen,
aan wraakzucht een einde maakt.

4 Als ik naar de hemel kijk,
het werk van uw vingers,
naar de maan en de sterren,
door u daar vastgezet,

5 dan denk ik:
Wat is toch de mens dat u om hem geeft,
wat betekent hij dat u voor hem zorgt?

6 U hebt hem weinig minder dan een god gemaakt,
hem met glorie en eer gekroond.

7 U laat hem heersen
over alles wat u gemaakt hebt,
alles hebt u aan zijn voeten gelegd:

8 de schapen en de runderen,
de wilde dieren op het land,

9 de vogels in de lucht en de vissen in de zee,
alles wat zich een weg zoekt door het water.

10 Heer, onze Heer,
hoe groot is uw naam
overal op aarde!

EXODUS 16 IN OMGANGSTAAL

Exodus 16 bevat het wonderlijke verhaal van het volk Israël dat in de woestijn gevoed wordt met manna uit de hemel. Dat is niet bepaald een woord uit de omgangstaal. Maar het is wel een wonderlijk en fascinerend woord dat ons vertrouwd is geworden.

In deze nieuwe vertaling in omgangstaal is dat woord 'manna' natuurlijk blijven staan. Het is niet te vertalen. Maar ook nog een paar andere woorden uit oudere vertalingen keren terug, bijvoorbeeld in vers 3 de 'vleespotten'. Het voorbeeld van de Engelse Good News Bible om 'fleshpots' te omschrijven met 'meat and as much other food as we wanted' is afgewezen. Ook het 'korianderzaad' in vers 31 bleef bewaard.

16 *Het manna en de kwartels*

¹ Vanuit Elim trokken de Israëlieten verder en op de vijftiende dag van de tweede maand na hun vertrek uit Egypte kwam het hele volk in de Sinwoestijn aan, tussen ² Elim en de Sinai. In de woestijn beklagen ³ den zij zich bij Mozes en Aäron: 'Had de Heer ons maar dood laten gaan in Egypte. Daar zaten we bij de vleespotten, er was eten in overvloed. Waarom hebben jullie ons naar de woestijn gebracht? Om ons allemaal van de honger te laten omkomen?' Toen zei de Heer tegen Mozes: 'Ik zal brood uit de hemel laten regenen. Maar de mensen mogen niet meer verzamelen dan voor één dag nodig is. Daarmee wil ik hen op de proef stellen, ik wil zien of ze mijn richtlijnen volgen of naast zich neerleggen. Op de zesde dag moeten ze twee keer zoveel verzamelen en klaarmaken als op de andere dagen.' ⁶ Mozes en Aäron zeiden tegen de Israëlieten: 'Vanavond zullen jullie inzien dat het de Heer was die jullie uit Egypte gehaald heeft. En morgenvroeg zul je zien wat de Heer in al zijn majesteit doet. Hij heeft gehoord hoe jullie je tegenover hem beklagden. Jullie hebben wel tegen ons ⁸ geklaagd, maar wie zijn wij?' En Mozes ging verder: 'De Heer zelf zal jullie vanavond vlees te eten geven en morgenvroeg

volop brood. Hij heeft jullie geklaagd gehoord, want eigenlijk was het tegen hem gericht en niet tegen ons. Wie zijn wij ten slotte?'

Mozes zei tegen Aäron: 'Vraag de Israëlieten, het hele volk, voor de Heer te verschijnen, want hij heeft gehoord hoe zij zich beklagen.' Terwijl Aäron met hen sprak, ¹⁰ keerden zij zich naar de woestijn; plotseling verscheen in een wolk de Heer, in al zijn majesteit. De Heer richtte zich tot ¹¹ Mozes: 'Ik heb gehoord hoe de Israëlieten ¹² zich beklagen. Zeg tegen hen dat ze bij het vallen van de avond vlees en morgenvroeg volop brood zullen eten. Dan zullen ze inzien dat ik, de Heer, hun God ben.'

Die avond streken er zoveel kwartels neer ¹³ dat het hele kamp ermee bezaaid lag. De volgende morgen hing er dauw rond het kamp. Toen de dauw opgetrokken was, lag ¹⁴ er een dunne, korrelige laag in de woestijn, alsof de bodem met fijne rijp bedekt was. De Israëlieten zagen het, maar wisten niet ¹⁵ wat het was. 'Wat is dat?' zeiden ze tegen elkaar. Mozes zei: 'Dat is brood dat de Heer jullie te eten geeft. Hij heeft bevolen: ¹⁶ Verzamel zoveel als ieder nodig heeft voor zijn gezin: voor elke persoon in zijn tent ruim 2 kilo.' De Israëlieten deden dit; zij ¹⁷ verzamelden het brood, de één wat meer, de ander wat minder. Toen ze het nauw- ¹⁸

Andere woorden zijn verdwenen. 'Kwakkels' werden 'kwartels' en 'rijm' werd 'rijp'. Vooral 'rijm' moest je vaak aan mensen uitleggen, omdat ze meenden dat er van een zetfout sprake was.

De maten en gewichten zijn omgerekend naar onze maatstaven: een gomer is ruim 2 kilo (vers 16), twee gomer is 4,5 kilo (vers 22).

Aan het slot van het hoofdstuk wordt gesproken over 'de plaats waar de Heer aanwezig is', waar de Vertaling-1951 'voor het aangezicht des Heren' heeft, in het Hebreeuws lifné Jhwh. Inderdaad komt het vaker voor dat hiermee bedoeld wordt 'in het heiligdom', bijvoorbeeld in Richteren 20:26 en in 1 Samuël 11:15. De uitdrukking duidt dus de plaats aan waar de Heer aanwezig is.

De verbondskist in vers 34 is een vertaling van het Hebreeuwse édút, dat vaak met 'getuigenis' wordt vertaald. Maar het gaat eigenlijk om de inhoud van de verbondskist. God heeft Mozes opgedragen om het getuigenis dat hij ontvangen zal, in de verbondskist te leggen (Exodus 25:16).

En dan zal het u opvallen dat voor 'verbondskist' is gekozen en niet 'ark'. Naar dat laatste woord zult u ook in Genesis 6 en 7 tevergeefs zoeken.

Dus er zijn wel wat vertrouwde woorden verdwenen, maar het gaat er ook niet om dat trouwe lezers vertrouwde woorden vinden, maar dat oude woorden opnieuw vertaald worden voor nieuwe lezers.

keurig afmaten, had degene die meer genomen had, niet te veel en degene die minder genomen had, niet te weinig. Ieder had verzameld wat hij nodig had. Mozes waarschuwde hen: 'Niemand mag er iets van bewaren tot morgen!' Sommigen sloegen zijn waarschuwing in de wind, zij bewaarden het brood wel. Maar de volgende morgen was het bedorven, het zat vol wormen en stonk. Mozes was woedend op hen.

Elke morgen verzamelde ieder wat hij nodig had. Want als de zon heet werd, smolt het weg. Op de zesde dag verzamelden zij twee keer zoveel: 4,5 kilo de man. De leiders van de gemeenschap vertelden dit aan Mozes. Hij zei tegen hen: 'De Heer heeft bepaald dat het morgen een feestdag is, een bijzondere dag, aan hem gewijd. Bak en kook wat jullie nodig hebben en laat alles wat overblijft, liggen tot morgen.' Zij deden wat Mozes hun opgedragen had en lieten wat overbleef liggen tot de volgende dag. Het bleek niet te stinken en er zaten geen maden in. Die dag zei Mozes: 'Vandaag is het sabbat, een feestdag gewijd aan de Heer. Eet wat je gisteren bewaard hebt, want je zult buiten geen brood vinden. Zes dagen moeten jullie het voedsel verzamelen, maar de zevende dag is het sabbat, dan is het er niet.' Sommigen probeerden het op die zevende dag toch, maar ze vonden

niets. Toen zei de Heer tegen Mozes: 'Hoe lang leggen jullie mijn regels en richtlijnen nog naast je neer? Bedenk dat ik, de Heer, jullie de sabbat heb gegeven. Op de zesde dag geef ik brood voor twee dagen; op de zevende dag moet iedereen blijven waar hij is, niemand mag er dan op uittrekken.' Daarom hield het volk op de zevende dag rust.

De Israëlieten noemden het voedsel manna. Het was wit als korianderzaad en smaakte naar honingkoek. Mozes zei: 'De Heer heeft ons opgedragen een hoeveelheid manna te bewaren voor het nageslacht. Dan kunnen zij zien welk brood hij ons in de woestijn heeft gegeven, toen hij ons uit Egypte haalde.' Hij zei tegen Aäron: 'Vul een kruik met ruim 2 kilo. Zet die neer op de plaats waar de Heer aanwezig is. Zo blijft het manna bewaard voor het nageslacht.' Aäron deed wat de Heer aan Mozes opgedragen had. Hij zette de kruik voor de verbondskist neer; daar bleef het bewaard.

De Israëlieten hebben 40 jaar lang manna gegeten, tot ze in bewoond gebied kwamen, bij de grens van Kanaän. (Voor het afmeten van het manna gebruikte men een vaste maat, een vat van 22,5 kilo.)

DWARS OP ONS DENKEN

door Jan J. van Capelleveen

De boodschap van de bijbel staat dwars op ons menselijk denken. De bijbel wordt door velen daarom als een 'moeilijk boek' beschouwd.

Jezus zei in de Bergrede: 'Wie u een slag geeft op de rechterwang, keer hem ook de andere toe' (Matteüs 5:39 NBG-Vertaling-1951).

Paulus combineert de Psalmen 143 en 14 en citeert: 'Niemand is rechtvaardig, ook niet één, er is niemand, die verstandig is, niemand, die God ernstig zoekt; allen zijn afgeweken, tezamen zijn ze onnut geworden' (Romeinen 3:10-12).

Laten we eerlijk zijn, die uitspraken roepen ook bij ons talloze 'maren' op. Ze zijn voor ons 'onbegrijpelijk'.

Een poging om de bijbel voor de mens van vandaag 'begrijpelijker' te maken, zoals dat gebeurt in de komende bijbel in omgangstaal, stuit bij sommigen op verzet. Deze mensen zijn vuurbang dat juist dat aspect van de bijbel, dat dwars-staan op ons menselijk denken, wordt wegvertaald.

Al te gemakkelijk wordt dan over het hoofd gezien dat de hedendaagse bijbellezer te kampen heeft met drie problemen.

DE TAAL

In de eerste plaats is daar het taalprobleem. Wie de bijbel nooit anders gelezen heeft dan in de vertalingen die nu in de protestantse kerken worden gebruikt, is eraan

gewend dat de boodschap tot hem komt in de taal van het verleden.

De Statenvertaling dateert immers al uit 1637. Die vertaling is taalkundig wel wat bijgeschaafd in de Editie 1977. We struikelen nu niet meer over woorden die in onze vocabulaire niet voorkomen of die iets heel anders betekenen dan de vertalers toen bedoelden. Toch blijft het een bijbel in de taal van de zeventiende eeuw.

Daarmee vergeleken is de Vertaling-1951 van het NBG doorgaands niet zo'n geweldige stap vooruit. De vertaling werd wel in 1951 gepubliceerd, maar de taal ervan is op zijn minst vooroorlogs, de taal van de jaren twintig.

Aan die vertaling werd immers in 1927 begonnen door mensen van zeker middelbare leeftijd, dat wil zeggen op een leeftijd waarop hun taal zich niet meer zo gemakkelijk laat veranderen. Daar kwam bij dat het bestuur van het Nederlands Bijbelgenootschap

hun de pin op de neus had gezet: De nieuwe vertaling mocht niet te drastisch afwijken van de Statenvertaling.

Het gevolg is dat protestanten vaak onbewust de bijbel zijn gaan identificeren met de taal van hun overgrootouders. Bijbeltaal is identiek met verouderde taal. Dat zijn we gewend en zo hoort het. Geen wonder dat een buitenkerkelijke jongen over het nieuwe testament in omgangstaal 'Groot Nieuws voor U' eens opmerkte: "Dit kan de bijbel niet zijn, want dit kan ik begrijpen." In zijn ogen was de bijbel een verouderd en onaantrekkelijk boek.

We vergeten dan dat de bijbel in eerste instantie in het geheel niet als de Statenvertaling of de Vertaling-1951 op de eerste christenen overkwam. Zeker niet het nieuwe testament. Dat is niet geschreven in het klassieke Grieks van die tijd, maar in koine Grieks, dat wil zeggen: de taal van toen die de mensen in de omgang met elkaar gebruikten. En dat geldt ook voor grote gedeelten van het Hebreeuwse oude testament.

Naarmate de vertaling van de bijbel verder van ons komt af te staan, verliezen zijn woorden aan kracht. Ze verwekken minder ergernis. Een nieuwe en begrijpelijker vertaling van de bijbel kan de boodschap van de bijbel juist directer op ons doen overkomen, maar zal ook eerder irriteren. We kunnen ons niet langer verschuilen achter de schoonheid van grootvaders taal en zijn stoere zeggingskracht bewonderen. We worden gedwongen te reageren.

DE CULTUUR

Een tweede barrière voor de bijbel-lezer wordt opgeroepen door het feit dat de bijbel ontstaan is in een heel andere cultuur dan de onze.

Het grootste probleem ligt niet bij het feit dat de bijbel zo'n totaal andere levenssituatie beschrijft. Ook al hebben wij nog nooit iemand

met de hand tarwe zien zaaien, toch begrijpen we best wat bedoeld wordt als we lezen: 'Een zaaier ging uit, om zijn zaad te zaaien' (Lucas 8:5, Statenvertaling). Het wordt al wat moeilijker als gesproken wordt over 'ongedesemde broden' of 'zij... maakten zich loofhutten, ieder op zijn dak' (Nehemia 8:17, Vertaling-1951). Maar tekeningen en foto's kunnen die problemen al snel wegnemen.

Een veel groter probleem is dat iedere cultuur zijn stempel drukt op de taal, vooral ten aanzien van bepaalde uitdrukkingen. Wij spreken van 'in een andere versnelling overschakelen', terwijl onze grootouders zeiden 'er een schepje bovenop doen'.

De eerste uitdrukking is ontleend aan het autorijden, de tweede aan de oude stoomlocomotief waarin het vuur opgestookt moest worden.

Zo bevat de bijbel in zijn oorspronkelijke talen ook talloze uitdrukkingen, ontleend aan de wereld van toen, die voor ons lang niet altijd helder zijn. Zo roept Job uit (in hoofdstuk 16:7, Statenvertaling) 'Gij hebt mijn ganse vergadering verwoest.' We kunnen ons daar nauwelijks iets bij voorstellen. Die woorden worden al duidelijker in de Vertaling-1951 waar staat: 'Gij hebt mijn gehele gezin uiteengeslagen.' In de komende Groot Nieuws Bijbel wordt dat nog duidelijker: 'Mijn hele gezin hebt u uitgeroeid.' Twee hoofdstukken verder (18:15, Statenvertaling) zegt Bildad: 'zijn woning zal met zwavel overstrooid worden.' De Vertaling-1951 maakt die zin nauwelijks begrijpelijker: 'zwavel wordt over zijn woning gestrooid.' Het beeld is ontleend aan het feit dat toen het huis van een lepralijder met zwavel ontsmet werd. Daarom zegt de komende Groot Nieuws Bijbel: 'Huis en erf worden ontsmet met zwavel, zodat men er weer kan wonen.'

Soms kunnen zulke gezegdes uit die tijd ons zelfs op een dwaalspoor

brengen. Als Elifaz vraagt: 'Kan Hij richten door de donkerheid heen? (Job 22:13, Vertaling-1951), zien veel mensen God staan met een geweer in zijn hand. Daarom vertaalt de Groot Nieuws Bijbel: 'Kan hij dwars door het donkere wolkendek kijken en dan een oordeel vellen?'

Toch kunnen eigentijdse beelden en uitdrukkingen lang niet alle problemen oplossen. In Jeremia 19:13 lezen we in de Vertaling-1951 over 'al de huizen op welker daken men offers heeft ontstoken voor het gehele heer des hemels en plengoffers heeft geplengd voor andere goden.' Dit is geen beeldspraak maar een situatiebeschrijving.

Om die zin te kunnen begrijpen moeten we wel iets afweten van de godsdienstige gebruiken. We kunnen de zin duidelijker maken door te zeggen, zoals de Groot Nieuws Bijbel zal doen: 'Want men heeft op de daken wierook gebrand voor al de sterren aan de hemel en wijnoffers gebracht aan andere goden.' Maar het blijft een historische beschrijving en de cultuurbarrière blijft bestaan.

Dat probleem kan de beste bijbelvertaler ter wereld niet wegnemen. Het kan alleen opgelost worden door bij de bijbeltekst verklarende aantekeningen, tekeningen en foto's, inleidingen, registers en kaartjes op te nemen, om de enorme afstand tussen de cultuur van toen en die van nu wat te overbruggen. Ook zo kan de bijbeltekst voor de lezer van vandaag begrijpelijker worden.

Maar ook dan nog blijft waar wat in Lucas 18:34 (GNvU) staat: 'Maar de leerlingen begrepen er niets van; de betekenis van deze woorden bleef voor hen duister; ze wisten niet waar hij het over had.'

HET SKANDALON

De meest eigentijdse vertaling van de bijbel neemt het 'skandalon' niet weg. De boodschap blijft voor mensen een moeilijk te verteren boodschap. Want de boodschap zelf, de inhoud van de woorden, mogen niet aangepast worden aan de moderne mens.

In omgangstaal (GNvU) zegt Jezus: 'Als iemand u op de rechterwang slaat, draai hem dan ook de linkerwang toe.' En Paulus zegt nog steeds, alleen nu nog duidelijker: 'Er is niemand die rechtvaardig is, geen mens; niemand die verstandig is, niemand die God zoekt. Ze zijn allemaal van God afgedwaald, ze deugen nergens meer voor.' Duidelijker kan niet, maar het blijft wel 'onbegrijpelijk'.

Daar ligt de derde barrière. De taalbarrière mogen en moeten we zoveel mogelijk wegnemen. De cultuurskloof moeten we als bijbelgenootschappen proberen te overbruggen. Juist dan stuiten we zoveel te hevig op het feit dat de boodschap van de bijbel dwars staat op het menselijke denken. En die barrière kan alleen genomen worden als de heilige Geest doet aan ons wat hij deed aan de Emmaüsgangers: 'De ogen gingen hun open' (Lucas 24:31, GNvU).

DIE GUTE NACHRICHT

Die Bibel in heutigem Deutsch.

Het is de volledige bijbel in de Duitse omgangstaal.
De volgende uitvoeringen zijn verkrijgbaar:

Paperback	bestelnr. 472136	prijs f 19,50
Gebonden	" 472145	" 23,50
Gebonden met apocriefe boeken	" 472146	" 26,50

Telefonisch bestellen is eenvoudig: 023 - 25 95 01.